

De wereld dat ben jij

Van Roek Lips verscheen eveneens
bij Ambo|Anthos *uitgevers*

*Wie kies je om te zijn. Gesprekken en
gedachten over een nieuwe tijd*

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos *uitgevers* via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Roek Lips

De wereld dat ben jij

Gesprekken en gedachten
over een nieuwe tijd

Ambo|Anthos
Amsterdam

Deze uitgave kwam tot stand door bemiddeling van
Marianne Schönbach Literary Agency B.V.

ISBN 978 90 263 6095 4

© 2023 Roek Lips

Motto op basis van de vertaling van *De val* van Albert Camus
door Dolf Verspoor, met aanpassingen van de auteur

Citaat p. 19 uit: *Momo en de tijdspaarders* van Michael Ende, p. 17,
uitgeverij Lemniscaat, 1975, vertaald door Robert Jan van Asch

Omslagontwerp Nanja Toebak

Foto auteur © Ruud Pos

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

De schreeuw die jaren tevoren over de rivier had weerklonken was niet verstomd, maar meegestroomd naar open zee. Ik moest hem opnieuw tegenkomen, overal waar maar water zou zijn, het water dat me eens had gedoopt.

– *De val*, Albert Camus

Voor mijn (voor)ouders

Inhoud

Hopi-oudste – Dit kan ook een goede tijd zijn 13

Inleiding 15

DEEL I

Goede tijden, slechte tijden 21

- 1 Fred Hisschemöller – Ik hoop dat we gaan ontdekken dat de vrije wil echt bestaat 27
- 2 Marten Scheffer – De tijd is rijp voor grote verandering 37
- 3 Ans Markus – Ieder mens wil gezien worden 45
- 4 Freek de Jonge – Ik denk dat het lot een verschrikkelijk goed idee is 50
- 5 Marjolein Moorman – Mensen met veel wantrouwen zijn onvoldoende serieus genomen 55
- 6 Victor Lamme – De oorzaak van het gemis aan aandacht is de verrijking van ons leven 61
- 7 André Wierdsma – Ben je in staat om vrijmoedig te kiezen? 69
- 8 Paul van Tongeren – Het besef dat je altijd onderdeel bent van een groter geheel 78
- 9 Gerdi Verbeet – Alleen ben je tot niets in staat 90

DEEL II

Samen alleen 97

- 10 Jeroen Dijsselbloem – Moralisme is ten onrechte een negatief woord geworden 103
- 11 Rafik Dahman – Moet je alle vrijheid die je hebt ook willen gebruiken? 109
- 12 Andrea Maier – Het maken van een keuze geeft vooruitgang 115
- 13 Geert Teisman – Ik ga er niet volledig over, ik ga er wel volledig voor 124
- 14 Paul van Geest – Alles is genade 133
- 15 José van Dijck – Er is bijna geen seconde meer die je vrij kunt besteden 143
- 16 Dick Swaab – Weet waar je goed in bent en ken je beperkingen 154
- 17 Jaap Winter – Als je het begrijpt wordt het ingewikkeld 164
- 18 Julia Wouters – Wat maakt jou tot een heler mens? 171
- 19 Patrick Cammaert – Goede leiders tonen hun emoties 179
- 20 Aukje Nauta – Schaamte biedt een moreel kompas 183
- 21 Derk Loorbach – Ben je bereid om jezelf fundamenteel ter discussie te stellen? 190
- 22 Shirine Reichert – Mensen die elkaar haten zijn mensen in nood 199
- 23 Victor Kal – Omdat je toevertrouwt ben je vrij 205
- 24 Jim van Os – Relaties zijn het fundament van ons leven 214

DEEL III

Ingehouden stilte 219

- 25 Thijs Ketelaars – Ik heb de waarheid niet in pacht en dat is een zegen 225
- 26 Floortje Scheepers – Hoe kunnen we het leven weer gewoon maken? 231
- 27 Vroon Bouter – Aan de buitenkant voldoe ik aan het perfecte plaatje 238
- 28 Kiki Boreel – Achter die coole blik zitten veel onzekerheden 245
- 29 Jacqueline Kool – Levenskunst is ontsnappen aan wat jou beperkt 249
- 30 Teun Toebes – Van betekenis zijn kun je alleen in relatie met anderen 255
- 31 Kauthar Bouchallikht – Gelijkwaardig zijn en tegelijk heel verschillend 261
- 32 Wais Basharat – Omring jezelf met positieve vrienden 268
- 33 Willemijn Verloop – Met minder zekerheid kom je verder 273
- 34 Laurentien van Oranje – Niemand zou iemand anders nodig moeten hebben om een gezicht te hebben 283
- 35 Dirk De Wachter – Mensen zijn mysteries 289
- 36 Samira I. Ibrahim – De mens is een mens en geen engel 299
- 37 Mardjan Seighali – Wat geeft mij als mens bestaansrecht? 305

EPILOOG – De wereld dat ben jij 313

Dankwoord 323

Tot besluit 325

Bibliografie 327

DIT KAN OOK EEN GOEDE TIJD ZIJN

Er is een rivier die nu erg snel stroomt.

Hij is zo groot en snel dat er mensen zijn die bang zullen zijn.

Ze zullen proberen om aan de wal vast te houden.

Ze zullen zich voelen alsof ze uit elkaar getrokken worden, en ze zullen enorm lijden.

Weet dat de rivier zijn bestemming heeft.

De oudsten zeggen dat we de kant los moeten laten en af moeten zetten naar het midden van de rivier, onze ogen open moeten houden, en onze hoofden boven water.

Kijk wie daar met jou is en vier feest.

In deze tijd in de geschiedenis moeten we niks persoonlijk nemen, onszelf allerminst!

Want op het moment dat we dat doen, komen onze spirituele groei en reis tot stilstand.

De tijd van de lone wolf is voorbij.

Verzamel jullie!

Verban het woord 'worstelen' uit je houding en woordenschat.

Alles wat we nu doen moet op een heilige manier gedaan en gevierd worden.

Wij zijn degenen op wie we gewacht hebben.

Hopi-oudste

Hopi Nation, Oraibi, Arizona

Inleiding

Stel: je loopt over een brug over de rivier, midden in de stad. Het is al donker. Je passeert een jonge vrouw die over de brugleuning gebogen staat en naar het water schijnt te kijken. Het is een slanke, in het zwart geklede vrouw, maar je schenkt er verder geen aandacht aan en loopt door naar het einde van de brug. Als je een meter of vijftig verder bent, hoor je een vreemd geluid, een plons in de oorverdovende stilte, het geluid van een lichaam dat in het water valt. Je blijft stokstijf staan, maar kijkt niet om. Vrijwel op hetzelfde moment hoor je iemand vanuit het water een paar keer roepen, en dan, plotseling, houdt het op. Kort vraag je je af of je het koude water in moet springen, of om hulp moet roepen, maar je doet niets. Een vreemde fysieke verlamming maakt zich van je meester. Roerloos blijf je luisteren, maar je hoort niets meer. Langzaam loop je door.

De beschrijving van deze wandeling met onverwachte wending is gebaseerd op de roman *De val* van Albert Camus. Jean-Baptiste Clamence, de hoofdpersoon, is een geliefd en gerespecteerd advocaat in Parijs en oefent zijn beroep naar eer en geweten uit. Het leven lacht hem toe. Tot die avond dat hij erbij is wanneer een vrouw van een brug in de Seine springt. Hij had haar achterna kunnen springen, of om hulp kunnen roepen, maar hij doet niets; nee, hij loopt langzaam verder en gaat – nadat hij sigaretten heeft gekocht – terug naar huis.

Later, terugkijkend op zijn leven, beschrijft Clamence die avond als het moment waardoor zijn leven voorgoed is veranderd. Door deze laffe daad is hij van zijn eigen voetstuk gevallen. Hij heeft moeten toegeven dat hij een schuldige is en niet voldoet aan zijn eigen beeld van een voorbeeldig en beminnelijk mens dat altijd klaarstaat voor anderen. Het beeld waarop hij zo trots was. Zijn 'ware zelf' is vele malen egoïstischer. Een verandering van perspectief dat hem de rest van zijn leven is blijven achtervolgen, want sinds die avond dat hij 'aangeropen' werd moest hij een antwoord geven, of althans naar een antwoord zoeken. Dat was niet gemakkelijk. Hij had lang verkeerd gezocht. Hij concludeert dat wat wij elementaire waarheden noemen, waarheden zijn die we het laatst ontdekken.

De afgelopen jaren voerde ik met inmiddels meer dan honderdtachtig mensen zeer uiteenlopende gesprekken: ik heb met wetenschappers, kunstenaars, bestuurders, denkers en doeners en mensen met een bijzonder levensverhaal gesproken over de essentiële vragen van het leven. Al die gesprekken samen hebben voor mij steeds meer de dilemma's blootgelegd waar we in onze tijd voor staan, en de vraag opgeworpen hoe we onszelf daartoe kunnen verhouden. Hoe sta ik nu echt in de wereld, en tegenover anderen? Waardoor laat ik me raken? Welk appel doet dat op mij? Welk antwoord ga ik geven? Wat is mijn eigen oriëntatiepunt?

Een andere vraag is: waarom leren wij zo slecht van het verleden? We staan in meerdere opzichten op een kruispunt in de geschiedenis. Of het nu om klimaat gaat, de economie, het zorgstelsel, communicatie of sociale verhoudingen; het woord crisis valt met grote regelmaat. Hoe gaan we ons daartoe verhouden? Waarover moeten we ons schuldig voelen en waarover niet? Hoe worden we effectiever in hetgeen we willen bereiken? Hoe moeten we samenleven in een wereld die in verandering is? Waarom neemt het aantal mensen met psychische problemen zo snel toe? Wat kunnen we

doen om te voorkomen dat we voortdurend met onszelf en met elkaar in conflict komen? Wat is de rol van ethiek in een tijd dat niets meer vanzelfsprekend is? En wat zullen de toekomstige historici over onze generatie zeggen? Zijn we ‘schuldig’, of handelen we juist en op tijd?

Als ik terugkijk, was het startpunt voor deze gesprekken de vermissing in 2011 van mijn zoon Job, achttien jaar oud, die voor de Spaanse kust verdronken bleek te zijn. Een zinloze dood, waarbij ik me tot in de diepste vezels aangesproken voelde door de vraag: welk antwoord ga ik hierop geven? Tijdens de lange sabbatical die daarna volgde ervaarde ik meer dan ooit de onmetelijke waarde en kracht van de menselijke ontmoeting om weer verder te kunnen gaan. De oud-Griekse wijsgeer Socrates wist het al: we hebben de echte dialoog, het filosofische gesprek nodig om te ontdekken wie we zijn en hoe we ons tot de wereld om ons heen willen en kunnen verhouden.

In het eerder in deze serie verschenen boek *Wie kies je om te zijn* schreef ik: vragen stellen lijkt me het uitgangspunt voor een zinvol leven, als we vervolgens in gesprek durven gaan. Niet per se meteen op zoek naar antwoorden. Omdat er geen definitieve antwoorden zijn, en ook omdat die ons juist weer vast kunnen zetten in dogma's. De onrust die inherent is aan deze levenshouding moeten we dan niet zien als zwakte, maar als een noodzakelijk onderdeel van het leven en het zoeken naar betekenis en vrijheid. Onrust en onbehagen om door te groeien naar een volgend stadium.

Ook voor dat eerdere boek ging ik op zoek naar anderen om over grote vragen in een ontmoeting van gedachten te wisselen. Uiteenlopende mensen, met ieder een eigen perspectief. Een bestuurder kijkt anders dan een kunstenaar en een wetenschapper heeft weer een eigen manier van kijken. Een deel van die perspectieven

overlappen elkaar, maar een groot gedeelte is verschillend en dat geeft wrijving. Dan kan er spanning ontstaan vanuit het idee dat jouw waarheid, jouw perspectief beter is. Om daar goed mee om te gaan zullen we met elkaar in gesprek gaan en vanuit de verschillende perspectieven het vraagstuk of dilemma moeten bekijken en bespreken.

Pas als we met elkaar onder ogen zien dat we nooit in staat zullen zijn om de waarheid voor altijd vast te pakken, maar dat het toevoegen van elk nieuw perspectief ons daar wel weer een klein beetje dichterbij brengt, gaan we begrijpen waarom juist die diversiteit aan perspectieven nodig is voor oplossingen voor de vragen van onze tijd. Hoe kunnen we de individuele perspectieven samen omzetten in collectieve intelligentie? Ik denk: door eerst een goede uitwisseling met elkaar op gang te brengen. En ook daar is dit boek voor bedoeld.

Dit boek bevat een nieuwe selectie uit de vele – ook gefilmde – ontmoetingen, waarvan een deel in het dagblad *Trouw* is gepubliceerd, het is een vervolg op de poging om mijzelf en anderen tot een gesprek uit te dagen. In de afgelopen jaren heb ik gemerkt hoe verrijkend dat is; hoe de dialoog kan bijdragen aan een nieuw houvast in ons denken. Niet gebaseerd op dogma's, maar op eigen waarneming en de wetenschap dat er altijd een moment van keuze is om zelf betekenis te geven.

De gesprekken die ik voor dit boek heb bewerkt kenmerken zich daarom vooral als ontmoetingen tussen twee mensen die hun nieuwsgierigheid met elkaar willen delen, samen zoekend naar wat er in afstemming met elkaar op dat moment verteld wil worden. Dat klinkt misschien wat vaag, maar dat is het niet. Het gaat in wezen om echt naar elkaar luisteren en een meer open vorm van communicatie waarin het ik-perspectief niet meteen leidend is. De uitdaging aangaan om meerdere gezichtspunten toe te laten met de bereidheid om eigen vooronderstellingen te onderzoeken. Zoals

twee spiegels die tegenover elkaar zijn gezet en het spiegelbeeld van de ander kunnen vertonen. Vaak zorgt dat voor onvoorspelbare wendingen in het gesprek, waardoor ik me graag heb laten inspireren. De lezer nodig ik uit om op eenzelfde wijze, met een open geest, deel te nemen. Omdat alleen op die manier ontdekt kan worden wat er onder alles verscholen is.

Wat de kleine Momo beter kon dan wie ook, dat was: luisteren. Dat is toch niets bijzonders, zul je nu misschien zeggen, luisteren kan toch iedereen. Maar dat is heus een vergissing. Echt luisteren kunnen maar heel weinig mensen. En zoals Momo kon luisteren, was volkomen uniek. Momo kon zó luisteren, dat domme mensen ineens heel slimme ideeën kregen. En denk maar niet dat Momo iets zei of vroeg wat de ander op dat idee bracht, nee, ze zat alleen maar toe te luisteren met al haar aandacht en belangstelling. Daarbij keek zij de ander met haar grote, donkere ogen aan en degene die sprak voelde hoe hem opeens gedachten te binnen schoten, waarvan hij nooit had durven dromen dat hij ze in zich had. Ze kon zo luisteren, dat wanhopige en besluiteloze mensen opeens precies wisten wat ze wilden. Of dat verlegen mensen plotseling vrijuit durfden praten. Of dat ongelukkige en bedroefde mensen vertrouwen kregen en blij werden. En wanneer iemand het gevoel had dat zijn leven volkomen mislukt en zinloos was, en zelf maar één van de velen was, iemand waar het helemaal niet op aankomt en die net zo snel vervangen kan worden als een gebroken pot – en hij ging dat allemaal aan de kleine Momo vertellen, dan werd hem terwijl hij nog sprak, op een geheimzinnige manier duidelijk dat hij het helemaal mis had.

– *Momo en de tijdsparaders*, Michael Ende

